

===== Vincze Xénia =====

/// „...az aktára Gerő elvtárs is azt írta, hogy lássa Rákosi elvtárs”

Görög internáltak Kistarcsán

Jelen közlemény a 20. századi magyarországi görög emigráció történetét az „internálás–erőszak–trauma” témakör irányából közelíti meg. A Kistarcsai Központi Internálótáborban fogva tartott görögök ügyei máig feltáratlanok. A következőkben betekintést adunk a napjainkig „elhallgatott” témába, amely a politikai értelemben sikeresnek ítélt emigráció egy másik, kevésbé ismert oldalát mutatja be. Kérdés: hogyan kerültek görög állampolgárok Kistarcsára? Miként éltek meg bebörtönzésüket Magyarországra érkezésüket követően? A görög internáltak ügyeibe az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található dokumentumok segítségével tekintünk be. Egy görög őrizetes nő esetét a levéltári források és egy interjúszöveg segítségével külön tárgyalni fogjuk. Jelen írás a nőtörténeti kutatásokhoz is adalékokkal szolgál, mindenekelőtt annak a problémakörnek a megválaszolásához, hogyan éltek meg a nők a 20. századi szélsőséges történelmi eseményeket (börtön, táborélet, kitelepítés),¹ milyen tapasztalatokat szereztek és milyen stratégiákat alkalmaztak ezekben az élethelyzetekben.

== Az emigráció kezdete, az internáltak csoportjai

A görög polgárháború (1946–1949) következtében 120 ezer görög politikai menekült kényszerült elhagyni hazáját. Sokan a határ menti falvakból menekültek Jugoszláviába, Albániába a harcok befejező szakaszában. A görög kormányhadseregtől elszenvedett végső katonai vereségük után a Görög Demokratikus Hadsereg (DSE) katonái is emigrációba kényszerültek. A menekültek között magas volt a gyerekek száma, őket elsőként szállították el a háború sújtotta falvakból. Az első célország a határ menti Jugoszlávia volt, innen kerültek a menekült csoportok további középkelet-európai befogadó országokba. Magyarországra hozzávetőleges adatok szerint

¹ == A téma átfogó ismertetéséhez lásd: Argejő, 2007; 2008.

7–8 ezer politikai menekült érkezett. A menekültek közel fele Jugoszláviában maradt, többségében a magukat macedónnak nevező szláv anyanyelvű családok.² A Görög Kommunista Párt (továbbiakban: ΓΚΡ)³ első hivatalos felmérésből rendelkezésre álló adatok szerint 55 881 politikai menekült hagyta el Görögország területét. Ebből 17 352 fő 17 évnél fiatalabb gyerek, akiket elosztottak a kelet-európai befogadóállomásokon, és akikért a Görög Gyerekségítő Bizottság (ΕΥΟΡ) vállalta a felelősséget. A politikai menekültek többsége (67,6%) 18–55 év közötti aktív férfi és nő, akik közvetett vagy közvetlen módon részt vettek a Görög Demokratikus Hadsereg harcában.⁴ A görög politikai emigrációval egy időben két további kommunista kötődésű emigráns közösségről beszélhetünk Magyarországon: a spanyol és a jugoszláv csoportról. A spanyol polgárháborús menekültek 1946-tól jöttek Franciaországból és Dél-Afrikából Kelet-Európába. Magyarországra egy hullámban érkeztek 1951-ben, részben egy kormányközi megállapodás, részben egy újraelosztás eredményeként. Számuk 1952 decemberében 113 fő volt. A jugoszláv utódállamokból Magyarországra érkező és politikai menedékkjogot kérő moszkovita emigránsok száma pedig ugyanekkor 67 fő. A görög menekültek korcsoportok szerinti összetétele és létszáma ennél jóval magasabb, 1953-ban számuk elérte a 7 500 főt.⁵

Az 1950-es években a Magyar Dolgozók Pártja komoly anyagi segítséget nyújtott a ΓΚΡ-nak a görög menekültek letelepítésének, foglalkoztatásának, oktatásának és politikai nevelésének a megszervezésében. A görög menekültek befogadását követően már a korai időszakban megfigyelhetőek az egyes személyekkel szembeni szankciók, amelyek legsúlyosabb esetei a zárt munkatáborokba (Árkustanya, Borzas, Kónya) történő kitelepítések és az internálások voltak. A görög pártvezetés a közösekéből történő eltávolításukat pártellenes magatartásukkal indokolta. 1949–1951 között három egymástól elhatárolható időszakban került sor görög állampolgárok csoportos internálására.

Az első, kilencfős csoportot 1950. január 24–27. között szállították Kistarcsára néhány hónapos itt-tartózkodás után. Öten közülük tengerészek voltak,⁶ akik 1949. augusztus 6-án görög útlevéllel és érvényes vízummal érkeztek Franciaországból Budapestre. Ezek a férfiak a nyugat-európai országokban munkát vállaló személyek, a kommunista párt külső köreihez tartozó szimpatizánsok vagy a matrózszakszervezet tagjai voltak, akik sztrájkszervezésért vagy sztrájkban való részvételük miatt kerültek tiltólistára, és nem tudtak elhelyezkedni. A matrózszakszervezet

2 = = Szidiropulosz, 1990: 41.

3 = = Görög nyelven: Kommunistiko Komma Elladosz (ΚΚΕ). A továbbiakban a magyar rövidítést használjuk.

4 = = Vaszilisz Bardziotasz beszéde. Lásd Vervenioti, 2006: 116.

5 = = Vukmann, 2017: 127–128.

6 = = Aposztolosz Aposztolidisz (1916, Kimolos, hajófüttő), Angelos Georgopulosz (1915, Athén, hajópincér), Evangelos Delimichalis (1923, Salamis, tengerész), Kofujannisz Kosztasz (1916, Kréta, tengerész). Az ötödik személyről nem rendelkezünk adatokkal.

vezetőjének tanácsára Marseille-be utaztak, ahol a GKP helyi szervezete Magyarországra irányította őket. Budapesten a görög pártvezetés részéről Farakosz Grigorisz fogadta az érkezőket. Jövetelük célja az volt, hogy titkos katonai kiképzésben részesüljenek. Ezt követően kívánták visszaküldeni őket Görögországba harcolni. A visszaküldésükre azonban már nem került sor, mivel a Grammosz térségben zajló fegyveres összecsapások 1949 szeptemberében a GKP fegyveres egységeinek vereségével véget értek. Ezek a férfiak már nem tudtak visszautazni a külföldi tartózkodási helyükre. Néhányan illegálisan próbálták elhagyni az országot, mások az Államvédelmi Hatóságnál (АВН) leadott görög útleveleiket kérték vissza hasonló céllal. A végeredmény minden esetben az internálásuk volt.

Aposztolosz Aposztolidisz így mesélte el mindezt: „1949. augusztus 3-án hatan repülőgéppel Prágába mentünk, augusztus 6-án Magyarországra jöttem vonaton. Budapesten fogadott bennünket a görög párttitkár, utána Csepelre vittek, ahol katonai kiképzésben részesítettek., egy hónap múlva Németbólyra vittek, ahol 20 napig voltam. Utána a mezőhegyesi állami gazdaságba vittek, ahol egy hónapig voltam. Ez idő alatt kértem a magyar kormánytól az Angliába való kiutazásomra a vízumot, mert feleségemhez akartam menni Angliába. Mivel nem kaptam meg a kiutazáshoz a vízumot, így 1949. november 20-án szökést kíséreltem meg Nyugatra. Sopronban őrizetbe vettek, Szombathelyre vittek, ahol az АВН kihallgatott. Utána a mezőhegyesi állami gazdaságba vittek vissza. 1950. január 23-án őrizetbe vettek és internáltak.”⁷

Az elsőként internált csoport három másik tagja 1949 augusztusában Hercegszántónál lépte át a magyar határt. A levéltári dokumentumok szövegeiben a nevüket görög és macedón nyelvi alakban is leírják. Itt csak a görög nyelvű alakot közöljük.⁸ „Dafu Dimitrisz (1926. Marina-Florina) beismerte, hogy 1944-1947 között partizán volt Görögországban. Mivel a szülei Jugoszláviába menekültek, ő is utánuk szökött. Az UDB⁹ három esetben hallgatta ki személyi adataira vonatkozóan. A Jugoszláv Kommunisták Pártjából kizárták. Társa Karadafu Kosztasz (1926 Marina-Florina) beismerte, hogy 1944-1945 között jugoszláv partizán volt. 1947. április és december között görög partizán volt, megsebesült, Jugoszláviába vitték, ahol 1948-ig kórházban volt. 1948-ban a Görög Kommunisták Pártjából kizárták. Az UDB kétszer vette őrizetbe. 1949. szeptember 16-án a belgrádi Csehszlovák Nagykövetségen Dafu Dimitrisszel együtt vízumot kértek, de mivel elutasították őket, szeptember 18-án Magyarországra szöktek.”¹⁰

Dafu Dimitrisz görög internált a Magyarországra történő szökésükről a következőt mondta: „1949-ben elhatároztam, hogy Csehszlovákiába megyünk az utazó transzporttal Karadafosz Kosztasszal és Baniciotisz Szokratisz barátaimmal együtt. Belgrádba utaztunk a csehszlovák követségre, ahol felvilágosítást kértünk ezen ügyből

7 = = ÁBTL 3.1.g. V-6847. 83 Önéletrajz, 1952. szeptember 10.

8 = = Dafu Dimitrisz (Dáfoszki Dimidár), Baniciotisz Szokratész (Bancosotasz Szokorát), Karadafu Kosztasz (Karadafoszki Kosztadi).

9 = = Uprava Državne Bezbednosti: Jugoszláv Államvédelmi Hivatal.

10 = = ÁBTL 3.1.g. V-60847. 102. Összefoglaló jelentés, 1952. szeptember 23.

kifolyólag. Közölték velünk, hogy már nincs lehetőség, hogy legálisan elmenjünk, mert a transzport elment. Így elhatároztuk, hogy Magyarországon keresztül szöke Csehszlovákiába megyünk. Belgrádból vonaton két barátommal együtt Zomboron át Kakováig, majd innen gyalog a határig mentünk. A határon éjjel szöktünk át 1949. szeptember 18-án Hercegszántónál. Átszökésünk után jelentkeztünk a határőrségnél. Utána Bajára, majd Szegedre vittek, ahol két hónapi vizsgálati fogságba, majd Budapestre hoztak és a Fácánosba vittek a görög csoporthoz. 1950. január 23-án internáltak.”¹¹

A polgárháború alatt a harcok sújtotta görög falvakból több szláv-macedón család menekült át a szomszédos Jugoszlávia területére.¹² A Kominformnak a titói politikát elítélő és kirekesztő határozata (1948) kihatással volt az addig jól működő jugoszláv–görög kommunista pártkapcsolatokra, a polgárháború kimenetelére és a Vajdaságban lévő bulkeszi tábor felszámolására is, ahol akkor nagyszámú görög polgárháborús menekült tartózkodott. A tábor felszámolásával a GKP megszervezte a menekültek elszállítását további kommunista országokba. Egyes esetekben görög állampolgárok illegálisan is elhagyhatták Jugoszláviát, félve a letartóztatástól.

1951-ben négy személyt, három férfit és egy nőt internáltak. Ők abból a 21 fős csoportból kerültek ki, amelyet 1951. július 13-án „dobtak át” Kelebiánál jugoszláv oldalról.¹³ A róluk készült jelentés szövege szerint a négy internált beszélt szerbül és görögül, hárman közülük orosz nyelven is. Feltételezhető, hogy a szerb nyelvtudásuk kiemelésével (amely inkább a macedón nyelv lehetett) az АВН a jugoszláv kémgyanút próbálta bizonyítani.

A harmadik, egyben utolsó csoport a görög és a magyar kommunista pártok nagyszámú szervezett mentéseivel 1949 és 1950 között Magyarországra érkező, legalább egy éve Magyarországon tartózkodó és a budapesti görög pártbizottságon dolgozó személyekből állt (két férfi, négy nő). Egy 1951. október 5-i szolgálati jegyen az áll, hogy hat görög őrizetést a Budapesti Állambiztonsági Fogházból Kistarcsára szállítottak át.¹⁴ Három nő rendőrségi őrizetét megszüntették. Kanaki Parthenát, akinek az ügyét külön is tárgyaljuk, a 2. női ezredbe börtönözték be. Két férfi internáltat a tábor „F” épületében helyezték el.¹⁵

11 = = ÁBTL 3.1.9. V-60847. 101. Önéletrajz, 1952. szeptember 8.

12 = = Az 1945-ben szövetségi alapon szerveződő Jugoszlávia hat köztársaságának egyike Macedónia lett. Az ország négy hivatalos nyelve között a macedón is szerepelt. Lásd Jelavich, 2000: 261.

13 = = ÁBTL 2.1. XII/8. 65-66. Jelentés. Görög internáltak ügye. 1952. március 27. Az internált személyek neve: Avramidisz Dimitriosz (1925), Evangelu Athanasziosz (1905), Karapidisz Georgiosz (1929), Tosca Valentini (1933).

14 = = ÁBTL 2.1. XII/8. 22.. Szolgálati jegy, 1951. október 5. Név szerint: Kuszcurasz Iliaszt (1912), Kuszcurasz Antigonét (1914), Bikosz Petrosz (1920), Kalojianni Athina (1921), Kutruba Vula (1922), Papadimitriu Eleftheria (1926).

15 = = ÁBTL 2.1. XII/8. 66. Jelentés, görög internáltak ügye. Kistarcsa 1952. március 27.

Az 1950 januárjában történt internálások esetén véghatározat kiállítására is sor került, amelyek indokként minden esetben a kémgyanút jelölték meg.¹⁶ Később azonban a véghatározat kiállítását nem tartották szükségesnek. A görög őrizetesekről 1952. március 1-én készült jelentés hat személyről (öt férfiről és egy nőről) tesz említést, akik 1951-ben kerültek a VI/2-es alosztály őrizetébe, és 1952 márciusában még mindig nem volt véghatározatuk.¹⁷ A jelentésre írt válaszban az szerepel, hogy a „*hat görög internáltak véghatározatot kiállítani nem szükséges, mert pár napon belül el lesznek szállítva.*”¹⁸ Három internált esetében a havonta beküldött névjegyzék ellenére továbbra sem küldtek véghatározatot. További utasítás sem érkezett a fogva tartásukkal kapcsolatban.¹⁹ Így az sem volt világos, hogy pontosan miért is vették őket őrizetbe. Az okot több esetben „*a magyarországi görögök között destruktív magatartást tanúsított*”²⁰ szöveggel indokolták.

= = Fogva tartás, bánásmód

A görögök fogva tartásának körülményei a magyar internáltakétól semmiben nem különbözött. A kezdeti ellenállásuk azzal magyarázható, hogy csak néhány hónapja tartózkodtak Magyarországon, a magyar nyelvet nem beszélték. Internálásuk okát nem közölték velük. A dohánygyári kolóniából elhurcoltak zárt közösségben éltek, itt is a görög nyelvhasználat volt az elsődleges. Az emigrációt átmeneti állapotként élték meg, így ebben a korai időszakban beilleszkedési folyamatokról sem lehet még beszélni. A tengerészek jól beszéltek angolul, illetve az olasz és francia nyelvet is megértették. A görögországi macedónok a görögön kívül anyanyelvi szinten beszéltek macedónul is.²¹ Karadafu Kosztasz jellemzésben az olvasható, hogy „*anyanyelvén, a macedónon kívül, beszél még görögül, jugoszlávul és oroszul is.*”²² A táborban a tolmács jelenlétére utaló első dokumentum egy 1952-es operatív jelentés volt, amely szerint „*Várkonyi ÁVH őrmester elvtárs engedélyével a táborba érkezett Zangalisz Kosztasz görög személy, aki a kihallgatásoknál, mint tolmács fog működni.*”²³

A görög rabok kezdeti ellenállását súlyos büntetések követték. A fizikai fenyegetéseket azonban csak ritkán jegyezték fel. Az esetleges bántalmazásokról a rabkórházi átvételi elismervények és a napi jelentések szövegeiben találunk néhány utalást.

16 = = ÁBTL 3.1.9. V-60847. 8-36. Véghatározat 1950. január. 23–25.

17 = = ABTL 2.1. XII/8. 59. Jelentés, 1952. március 1.

18 = = ÁBTL 2.1. XII/8. 58. Jelentés, 1952. március 19.

19 = = ÁBTL 2.1. XII/8. 321. Szolgálati jegy, 1952. augusztus 1.

20 = = ÁBTL 2.1. XII/8. 1952.03.27. Görög internáltak ügye. 66.

21 = = A görögországi szláv-macedón népesség görög polgárháborúban való fegyveres részvételéről, továbbá a „macedón nemzettudat” 1940-es években történő megerősödéséről, az elszakadási törekvéseket támogató csoportokról és területi vitákról a közlemény itt nem tér ki. A téma ismertetését lásd Mihailidisz, 2006.

22 = = ÁBTL 3.1.9. V-60847. 112. Jelentés, 1952. szeptember 25.

23 = = ÁBTL 2.1. XII/8. 511. Operatív jelentés, 1952. szeptember 9.

A Mosonyi utcai toloncház vezetője elismerte, hogy Karadafu Kosztaszt²⁴ és Bani-
ciotisz Szokratészt²⁵ az internálásuk harmadik és negyedik hónapjában rabkórházi
kezelés végett ápolásra átvette. Egy évvel később Karadafu Kosztasz öngyilkossági
kísérlete miatt újból a rabkórházba került, miután „a bal csukló felett az ereit késsel
felvágta.”²⁶ Egy 1952-es jelentés szövegében az olvasható, hogy a fiatal férfi „inter-
nálásának első szakaszában kezdeményezett éhségstrájkot, ami miatt fenyítve volt,
fenyítve volt még azonban táborrend ellenes magatartása miatt is körülbelül három
ízben.”²⁷ Karadafu Kosztasz a bezártság és a táborban elszenvedett fizikai erőszak
hatására teljesen összeomlott. Egy dátum nélküli rabkórházi bejegyzésben öngyil-
kossági kísérletét ideggyengeséggel magyarázták, és azzal, hogy már nagyon fiatalon
részt vett a partizán ellenállásban. „Fiatal kora ellenére teljesen beteg, megtört. Világos
pillanatában kommunista érzelműnek vallja magát és szovjetbarát. Már fiatalon, 13-14
éves korában a partizánokhoz került.”²⁸

A raboknál alkalmazott legsúlyosabb kombinált büntetés a vasra verés, másként
a kurtavas és a sötétzárka együttes alkalmazása volt. „A kurtavas büntetés, a kezek-
nek a lábakhoz való lekötésével összegörnyedt és mozdulatlan testhelyzetbe kényszerít-
ett fogvatartottak mindig férfiak voltak, akiknek a percekben belül jelentkező iszony-
tató fájdalmat a legtöbbször két órán keresztül kellett elviselnie.”²⁹ Karadafu Kosztasz
internált egy alkalommal fegyelmezetlen magatartása miatt sötétzárka mellett há-
romórás kurtavas-büntetést szenvedett el.³⁰ Olyan esetről is tudunk, amikor a cella
összes rabját vasba verték egy rabtársuk öngyilkossági kísérlete miatt. Méltán híres
regényében Faludy György egykori internált is utal a görög rabok csoportos bü-
ntetésére: „Egy éjszaka valamelyikük felakasztotta magát az ablakra, de leesett. Más-
nap az ávósok véresre verték, azután pedig gúzsba kötötték a szoba valamennyi lakó-
ját. Azóta a görögök még csendesebbek, és legújabbán az Internacionálét sem éneklik
esténként.”³¹

A görögök börtönéletére többen is utalnak a visszaemlékezéseikben. Németh
Alajos pap a naplójában a következőket jegyezte fel: „...az egyik sarokban sötétbőrű,
cigányképű férfiak ülnek. Legtöbbjük egészen fiatal, jóformán gyerek. A görögországi
polgárháborúval kapcsolatban elhurcolt görögök egy csoportja. Vissza akartak szökni
hazájukba. Elégedetlenkedni merészeltek a gyűjtőtábori bánásmóddal, internálták őket.
Nagyon éhesek és hálával fogadnak bármilyen ennivalót, mert a sovány tábori koszton
kívül, sehonnan sem kapnak élelmiszert. Egy ideig egészen elkülönítették őket, most

24 == ÁBTL 3.1.9. V-60847. 106. Átvételi elismervény, 1950. március 18.

25 == ÁBTL 3.1.9. V-60847. 73. Átvételi elismervény, 1950. április 21.

26 == ÁBTL 3.1.9. V-60847. 107. Szolgálati jegy, 1951. március 15.

27 == ÁBTL 3.1.9. V-60847. Jelentés, 1952. szeptember 25.

28 == ÁBTL 3.1.9. V-60847. 108. Napi jelentés, dátum nélkül.

29 == Müller, 2017: 2.

30 == ÁBTL 2.1. XII/8. 78. Operatív napi jelentés. Kistarosa, 1952. december 2.

31 == Faludy, 1989: 286.

valamivel szabadabban mozoghatnak. A napokban óvatosan megközelítettem az egyiket. Szeretnének hazamenni. Elbeszélgettem vele hazájáról, ahol valamikor én is jártam. Szemmel láthatóan jól esett neki, mikor dicsértem Görögország szépségét.”³²

Dénes Béla börtönorvos 1952 júniusában a következőt írta: „A legtragikusabb sors a görögöknek jutott. Tele volt velük a tábor. Nyelvükön nem értett senki, némi francia, angol szóval magyarázták sorsukat. Kommunisták voltak, a görög kommunisták csapataiban harcoltak. Sokuk kezébe vér tapadt. Mesélték, hogy nem ismertek irgalmat, mert velük szemben sem volt senki irgalmas. Amikor a királyi csapatoknak sikerült levernie a kommunistákat, Albániába menekültek. Az albánok lecsukták, majd hosszú hónapok múlva Lengyelországba szállították őket. Itt megint táborba kerültek, s fél év egy év múlva átrakták őket Csehszlovákiába vagy Magyarországra internálótáborokba. Mindenütt azt ígérték nekik, hogy kivizsgálják ügyüket. Így ment ez már évek óta. Egyesek nagy nehezen valóban kikerültek, beálltak a gyárba, egész görög kolóniák verődtek össze. Másoknál a szabadulás csak nem akart bekövetkezni.”³³

Az ÁVH környezettanulmányaiban a görög rabok jellemzéséhez rendre propagandisztikus megállapításokat használtak, valamennyiüket „ellenséges elemként” tüntették fel. Aposztolosz Aposztolidiszról a következőket írták: „Csendes, de alattomos, teljesen apolitikus, annak ellenére, hogy szervezett munkásnak mondja magát, a kapitalizmus kiszolgálója, lumpenproletár, szovjetellenes.”³⁴ Dafu Dimitriszt így jellemezték: „kifejezetten titóista, minden tekintetben szemben áll a rendszerrel és a Szovjetunióval, kihívó magatartású, provokátor, aki társait igyekszik tüzelni és ellenállásra bírni.”³⁵ Karadafu Kosztaszról pedig a következő olvasható: „A táborban szimpatizánsnak mutatja magát és úgy nyilatkozik, hogy a Szovjetunió és a népi demokráciának a híve. Politikai vitákban gyakran szokott részt venni és ilyenkor megállapítható, hogy politikai meggyőződésének alapja a macedón-sovinizmus, a többi politikai kijelentései propagandisztikusak.”³⁶

Kistarcsán az elhalálozások hátterében, az örök túlkapasait leszámítva, az esetek többségében a táborban elterjedt „gyógyíthatatlan” vagy gyógyítható, de nem kezelt betegségek állnak. „A kistarcsai tábornak valóban nem volt kórháza, csak egy gyengélkedője, amit a tábor cementből és vasbetonból épült víztornyában helyeztek el. [...] Műtéseket végezni nem lehetett, így csak a belgyógyászati esetek juthattak be a kórházba, ők az első emeleten kaptak helyet. A második emeleti kórteremben kizárólag

32 == Naplórészlet, 1950. január 29. Németh, 1991: 255.

33 == Dénes, 1991: 153.

34 == ÁBTL 3.1.9. V-60847. 80. Jelentés. Aposztolosz Aposztolidisz környezettanulmánya, 1952. január 9.

35 == ÁBTL 3.1.9. V-60847. 98. Jelentés. Dafu Dimitrisz környezettanulmánya, 1952. március 3.

36 == ÁBTL 3.1.9. V-60847. 112. Jelentés. Karadafu Kosztasz jellemzése, 1952. szeptember 25.

tüdősök voltak, akiknek a száma egyre gyarapodott.”³⁷ Az egészségügyi viszonyok romlásával és a halálozások emelkedésével „Kistarcsa lett az ország egyik legveszélyesebb gócpontja.”³⁸ 1953. július 24-én a kistarcsai tábor felszámolása előtt az internálak egészségügyi állapotáról orvosi jelentés készült. A listákon „A” betűvel jelölték azokat, akik valamilyen gyógyíthatatlan vagy az adott stádiumban már nem gyógyítható betegségben szenvedtek, míg „B” betűvel azokat, akiknek a „*betegsége természeténél fogva gyógyítható,*” de az akkori börtönviszonyok között erre nem kerül(het) sor. A listán 13 görög internált neve mellett az alultápláltság és a tüdőgümőkór (TBC) lett feljegyezve. Három fő esetében betegséget nem neveztek meg.³⁹

Az 1951–1953-as kistarcsai iktató íven két görög állampolgár neve mellett a „meghalt” bejegyzés olvasható. Haralambosz Jankopuloszt (1903) az ÁVH véghatározattal internálta 1951. szeptember 12-én. Az iktató ív alapján a férfi 1951. november 19-én elhalálozott.⁴⁰ Egy 1952. február 25-én kelt szolgálati jegyen arra utasították a kistarcsai tábor vezetőjét, hogy az elhunyt férfit törölje a nyilvántartásból.⁴¹ Ugyanitt olvasható Poliszoiusz Karlosz (1907) neve,⁴² aki 1951. október 21-én véghatározattal került a táborba, és 1952. május 29-én halt meg a Mosonyi utcai rabkórházban.⁴³ A haláluk oka lehetett nem kezelt betegség vagy a rabok ellenállását megtorló fizikai erőszak, az örök túlkapasai. A rendszer embertelenségét jól mutatja a testtel való végső bánásmód. „*Az elhunytak, például az öngyilkosságot elkövetők, vagy a kivégzettek holttesteit rendszerint a Gyűjtőfogházba szállították. Innen a Rákoskeresztúri temetőbe vitték a halottakat, külön parcellákba, jeltelen sírokba. A holtakat meztelesenül fejüket fehér kendőbe burkolva, lábujjukon papírcédulán, születési és halálozási évükkel, barna csomagolópapírba tekerve dobták a földbe.*”⁴⁴

= = Bebörtönzött és internált nők

A 1950-es években a nők két csoportját találjuk börtönben vagy internálótáborban. A bírósági ítélettel büntetésüket letöltő közbűntényes és politikai elítélteket, továbbá a véghatározattal bírósági eljárás nélkül, „ítéletlenül” internáltakat. A nők őrizetbe vételének oka az egyszerű lopástól, a feljelentési kötelezettség elmulasztásától, a csempészettől az illegális határátlépési kísérletig széles skálán mozgott. Vádként szerepelt a „*több személy előtt tett demokráciaellenes kijelentés,*” a „*népi demokrácia elleni izgatás*” vagy a „*demokráciaellenes magatartás,*” s mindez két-három éves elzárással járt. A legsúlyosabb vád a nők esetében is a kémkedés és a háborús bűntett

37 == Dénes, 1991: 150.

38 == Uo. 155.

39 == ÁBTL 2.1. 74-2358/1953. Orvosi jelentés. Beteglisták, 1953. július 24.

40 == ÁBTL 4.1. A-502/1. Iktató ív. Kistarcsa 1951–1953.

41 == ÁBTL 2.1. XII/8. 45. Szolgálati jegy. 1952. február 25.

42 == A görög internált nevét elírták. Itt a „Polizoisz” vezetéknevét a legvalószínűbb.

43 == ÁBTL 4.1. A-502/1. 1951–1952–1953. évi iktató ív.

44 == Argejő, 2007: 190.

volt. A bíróság a háborús és népellenes bűntettet több éves börtönnel vagy akár halálbüntetéssel is sújthatta.

Az 1945 és 1949 között fennállt Buda-déli internálótábor a jogilag börtönbüntetésre nem ítélt személyek elhelyezésére szolgált. „*A táborban öt ezred működött. A második volt a női ezred szálláshelye. Itt elkülönülve éltek egymástól a politikai internáltak és a prostituáltak. Az ezredet női ezredparancsnokok irányították (Rozál, Irén, Piroška).*”⁴⁵ A tábort 1949. április 30-án kiürítették, és az internáltakat Kistarcsára szállították. 1950. május 5-én Kistarcsa az ÁVH irányítása alá került, és 1953 októberéig, a tábor felszámolásáig, központi gyűjtőtáborként üzemelt. „*Az ÁVH felügyelete alatt is tovább működött az egyetlen internált női részleg. A II. ezredben körülbelül 300 női internáltat helyeztek el.*”⁴⁶ „*A tábor elfoglalása után minden ablakot bemeszeltek. A foglyok az ablakokat még nyáron, a nagy hőségben sem nyithatták ki. Az embereket összeszűfolták kis helyre. A priccsekre nem volt szabad lefeküdni, csak ülni lehetett rajtuk. A szobákat csak addig hagyhatták el az internáltak, amíg ételért mentek reggel, délben, és este. Délután egy óras sétát engedélyeztek az udvaron. Minden rabnak lehajtott fejjel és hátratett kézzel kellett mozognia. A miséket, istentiszteleteket beszüntették, leromlott az ételmezés is. Mindennapossá váltak a verések, a fenytések, az internáltakkal való bánásmód – mind fizikai, mind pszichikai – egyre brutálisabb lett.*”⁴⁷ „*A női ezred épülete két hosszú folyosóból állt, mind-egyikből egy-egy szoba nyílt. Olyan nagy volt a zsúfoltság, hogy még a folyosóra is priccseket raktak ki. A folyosó végéről nyílt a mosdó és a wc. A mosdóhelyiségben egy bádoggal volt négy csappal, itt mosakodott minden reggel, körülbelül 120 női fogvatartott. Az emeletes ágyak fatákolmányok voltak, szalmazsákokkal lerakva. Erre terítették le a saját plédjüket. Az egyszemélyes ágyakon fent és lent 3-3 női elítélt feküdt.*”⁴⁸

A női rabokkal való bánásmód és a fogva tartás körülményei fegyintézetenként változtak. Az 1952-ben átadott kalocsai börtönben a rabok élete a többi börtönhöz viszonyítva emberségesebb volt. „*Itt például minden nőnek volt külön ágya, nem úgy, mint a Fő utcai börtönben, ahol 18 ágyon 44 nőnek kellett a helyet megosztania. Az ételmezés is kielégítő volt, az őrség is rendesen viselkedett. A börtönparancsnoka Haller őrnagy, vagy ahogy a rabok hívták »apu«, rendesen bánt az elítéltekkel. Nem csoda, hogy a forradalom után menesztették. A kalocsai börtönben minden elítélt dolgozhatott, ami nagyban megkönnyítette a rabélet elviselését. A varrógépekkel felszerelt üzemben a nők szalagon dolgoztak, és itt varrták a börtönvilág rabjainak ruháját és fehéreneműjét. Sokat kellett varrniuk. A munkaidő hivatalosan heti 45 óra volt, de mint más börtönüzemeknél (КӨМІ) a tervteljesítés végrehajtása érdekében igen gyakran túlóráztak. A termelés százszázalékos teljesítménye alapján engedélyezték a kí-*

45 == Bank, 2007: 174.

46 == Uo. 186.

47 == Uo. 182.

48 == Almási, 1991. https://www.youtube.com/watch?v=Sc8XPXE_pXc. (utolsó letöltés: 2021. május 5.).

vülről való vásárlást, rabnyelven spejzolás, ami egyes élelmiszerek, tisztasági eszközök és cigaretta vásárlását jelentette. [...] A börtönben szület gyermekeknél a közbűntényes gyermekek anyák benntarthatták újszülöttjeiket, míg a politikai foglyoktól a szülés után pár nappal elvették a csecsemőt és a Gyöngyös utcai kórházban nevelték, amíg az anya nem szabadult.”⁴⁹

A börtönből szabaduló nők kartonjára a „fenyítve nem volt” vagy „fegyelmetlensége miatt büntetve volt” bejegyzés került. Ide írták be az „internálását javaslom” szöveget is, ami a szabadulásuk helyett további elzárást jelentett a kistarcsai internálótábor 2. ezredében.

Majdnem minden társadalmi osztályból és korosztályból kerültek ki női internáltak (miniszter- és katonafeleségek, értelmiségiek, párttagok, „kulákok” stb.). Sokan közülük pedig külföldi állampolgárok voltak: belgák, osztrákok, franciák mellett a szocialista országokból származók is, oroszok és jugoszlávok. Továbbá két görög: Tosca Valentini és Kanaki Parthena 1951-ben letartóztatott politikai menekült. Tosca Valentini-ről nagyon kevés információ található. Annyit tudunk róla, hogy 1933-ban született Görögországban (Tsakonesz). Az apa: Toszka Petrosz neve lehet felvett vezetéknev, de olasz származására is utalhat. Innen ered a görög nő olasz eredetű vezetékneve. Tosca Valentini 1947-ben menekült Görögországból Jugoszláviába. Szkopjében egy gyárban dolgozott. Innen Versecre került. 1951-ben a 21 főnyi illegális határátlépő egyike volt. Internálásának oka nem ismert. Véghatározat nélkül került a kistarcsai táborba.⁵⁰ A következőkben Kanaki Parthena esetét követjük végig a letartóztatásától a rehabilitálásáig.

== Kanaki Parthena ügye

A görög őrizetes nő életrajzi interjújának szövegéből a következő adatokat tartottuk szükségesnek kiemelni: Kanaki Parthena (1919, Ikonio Nigris, Törökország) családja az 1920-as évek elején kis-ázsiai menekültként érkezett Görögországba. Apja a hajóút alatt elhalálozott, anyja néhány évvel később betegség következtében hunyt el. Az árván maradt testvéreket rokonok nevelték fel. Az iskolai tanulmányai befejezése után 14 évesen egy selyemgyárban gyerekmunkásként kezdett el dolgozni. Itt szervezték be az illegális kommunista mozgalomba. 1941-ben, Görögország német megszállása alatt a GKP és a párt vezette Görög Antifasiszta Bizottság (EAM) nevű népfrent tagja lett. Még ebben az évben sztrájk szervezésében való részvételért négy hónap börtönre ítélték. Az ország 1944-es felszabadulása után, a fehérterror éveiben Pieriában és Vermióban végzett illegális pártmunkát. 1946-ban az állandó üldöztetések elől a hegyekbe menekült, és belépett a Görög Demokratikus Hadseregbe (DSE). Fegyveresként harcolt, majd a Preszpai Főparancsnokságra helyezték át, ahol megtanulta a gépírást, illetve saját elmondása szerint a katonai vezetés ellátása lett

49 == Fehérváry, 1990: 164–167.

50 == ÁBTL 2.1. XII/8. 57. Jelentés. ÁVH VI/2. VI. alosztály. Tárgy: görög őrizetesek.

a feladata.⁵¹ A Görög Demokratikus Hadsereg veresége után a sebesülteket és a vezetőket szállító albán katonai repülővel érkezett Budapestre. Saját elmondása szerint egy évig a pártvezetőkkel együtt Rákosi Mátyás villájában lakott és dolgozott. Ez az információ azért fontos, mivel későbbi internálását maga Rákosi Mátyás írta alá, aki a nőt személyesen is ismerhette. A görög pártvezetők szétköltöztetésével Joannisz Joannidisz párttitkár házvezetőnőjeként dolgozott. A pártvezető részére kiutalt pasaréti lakás egyik szobájában lakott férjével és 1951-ben született fiúgyermekével együtt.⁵² Itt tartották a görög pártvezetők megbeszéléseit, ahol magyar vezetők és szükséges esetben az ÁVH beosztottai is megfordultak.

A görög nő letartóztatására azután került sor, hogy Joannisz Joannidisz pártvezető fenyegető hangú levelet talált a zsebében. Az ő kérésére tartóztatta le az ÁVH Kanaki Parthenát és a pártbizottságon dolgozó további öt személyt. A letartóztatására úgy emlékezett vissza, hogy a szokásos tanácskozásra cigarettáért küldték, ekkor fogta körül két férfi az ÁVH-tól, és közölték vele, hogy menjen velük. Nem ellenkezett, beszállt a kocsiba.⁵³ Elmondása szerint először a Mosonyi utcai toloncházba vitték, ahol a Görög Politikai Iroda egyik tagja, Ipszilotisz Iraklisz görög nyelven arra utasította, hogy írjon alá egy nyilatkozatot, hogy bírálta a pártot és a vezetőket. Miután ezt megtagadta, egy irodába vezették, ahol ökölrel beverte az üvegajtót. A kezéből eltávolították az üvegszilánkokat, és nyugtató injekciót kapott. A toloncházból szemét fekete kendővel bekötve, sötét szemüvegben kocsival a Kozma utcai gyűjtőfogházba szállították. Továbbra sem tudott megnyugodni, ekkor meztelenre vetkőztették, vizes lepedőbe tekerték, és áramot vezettek a testébe. Ettől rögtön elájult és körülbelül 24 óráig aludt. Bekötött szemmel innen tovább szállították a Markó utcába. Itt éhségstrájkba kezdett. Három hét múlva a kistarcsai internálótábor fogdájába került. A fogdáról a következőt írta: *„Jött valaki, persze én nem ismertem a szabályokat, mit kell tenni, amikor bejön az őr, mert akkor vigyázzba kell állnod. Én meg ültem tovább. Ahogy ott ültem, elkezdett ütni-verní, rugdosni. Egy férfi volt. Én sírtam. Nem tudtam visszaütni, egy nagy marha ember volt. Beszélt hozzám, de amikor látta, hogy nem válaszolok, kiment, majd bejött egy százados, hogy is hívják, Marosánnak hívták, nem tudom, ki volt.”*⁵⁴

A fogdából egy cellába rakták, ahol hét-nyolc női fogollyal volt összezárva. A cellatársai közül Hain Péternét, „Szálasiné” Lutz Gizellát, Potoczki Máriát és Rajk Júlia nevét említette meg. Elmondása szerint semmilyen meleg holmija nem volt, egy nyári ruhában ült a hideg cellában cipő nélkül, meztláb. Később egy koszos

51 = = A görög nő önéletrajzából pontosan nem derül ki, milyen katonai feladatokat látott el. Visszaemlékezésében utal arra, hogy ő vigyázott Nikosz Zahariadis pártvezető fiára, aki szintén a katonai főparancsnokságon tartózkodott. A gépírásról az étel felszolgálásáig különböző munkákat végzett el.

52 = = Szidiropulosz, 1997: 82–113.

53 = = Uo. 98.

54 = = Uo. 100.

katonai zubbonyt kapott az egyik ÁVH-s női őrtől. A cipője a Kozma utcai gyűjtőben tűnhetett el. Rabtársai közül Rajk Júliával hasonló volt politikai életútja, de közös volt bennük az is, hogy mindkettőjüktől elszakították pár hónapos fiúgyermeküket. Rajk Júlia hasonlóképpen foglalta össze börtönéveit később fiának: „Szóval én úgy ültem öt évig börtönben, látogató, minden nélkül, fűtetlen cellában, nyári ruhában két évig, hogy azt sem tudtam mi van veled.”⁵⁵ „Az internálás során a női szerepek közül az anyasággal, de még inkább az anyaságtól való megfosztottsággal volt a legnehezebb feladat megküzdni.”⁵⁶ A két nő a börtönévei alatt semmit nem tudott gyermekei hollétéről. Nevüket megváltoztatták és csecsemőotthonban helyezték el őket.

Kanakisz Lefter, az internál nő fia, a családi visszaemlékezésekből felidézve a következőket mondta el a korai gyerekeiről: „Amikor gyerek voltam, soha nem felejttem el, egy ilyen hosszú teremben ötvenen voltunk. Ilyen sorba voltak az ágyak: árva gyerek, politikai üldözöttek gyerekei vagy balesetben meghaltak gyerekei. Egyedül én voltam görög, és arra emlékszem, soha nem felejttem el, az ablakból a harmadik volt az ágyam, feküdtünk, és hétvégén mindig jöttek a szülők, akik nem tudták nevelni a gyerekeiket, nem tudom már, homályosan emlékszem. Mindig jöttek a szülők, akik elvitték a gyerekeiket szombaton, és vasárnap hozták vissza. Volt olyan is, hogy nem voltak szülei, és a gondozónők hazavitték. Mivel én még nem tudtam kommunikálni, mert kicsi voltam, volt ott egy nővér, emlékszem, Katinak hívták, az mindig hozott nekem valamit, mindig elvitt, de tudod, ő is sokat dolgozott, gyerekei voltak, sok gyereke volt neki is. És jött egy bácsi egyszer, és ő volt a P. Nikosz, és hétvégén elvitt hozzájuk, és nem csak ő, hanem akkor egyetemre járt itt a V. Jorgosz, a későbbi ciprusi köztársasági elnök. Ő is és a felesége jöttek értem, mert az apámat ismerték, és elvittek hozzájuk. Szuper ember volt, és annyira szerette az apámat meg az anyámat, de nem mert beszélni, mert megtiltották neki, és mindig elvitt. Ja, és nem volt görög nevem, Pál volt felírva, és így neveztek el, Palinak.”⁵⁷

Kistarcsán a nők renitens, fegyelmetlen viselkedését többnapos fogdával vagy sötétzárkával büntették. Támadó fellépés esetén kényszerzubbonyt alkalmaztak. Kanaki Parthena a börtönévei alatt a folyamatos fizikai ellenállás „stratégiaját” alkalmazta annak érdekében, hogy megtudja, mi történt a gyerekével, és miért kell börtönben ülnie. Minden eszközt megragadott az ellenállásra, ezzel kimerítve a „destruktív-táborelles” magatartás összes lehetséges formáját (üvegablak kitörése, hisztérikus magatartás, kiabálás, éhségstrájk, öngyilkossági kísérlet). Öngyilkossági kísérlete után állandó felügyelet alá helyezték. Kétszer került kényszerzubbonyba, hogy ne tudjon magában és másokban kárt tenni. Folyamatos éhségstrájkja miatt többször mesterségesen táplálták. Internálásának második évében az Országos

55 == Pető, 2001: 97.

56 == Argejő, 2008: 139.

57 == A szerző interjúja Kanaki Lefterrel, Budapest, 2016.

Elmegyógyintézetbe szállították, ahol több hónapig kezelték, innen került vissza a Mosonyi utcai fogház kórházába, majd Kistarcsára.⁵⁸

Kanaki Parthena helyzete hontalan menekült státusából adódóan is hátrányosnak tekinthető. A görögországi rokonaival, évtizedekre megszakadt minden kapcsolata. A többi rabbal ellentétben semmilyen külső segítségre nem számíthatott (beszélő, levél, csomag). Az internálása utolsó évében egészségileg teljesen legyengült, súlyosan alultáplált volt, és tbc-s lett.⁵⁹ Fizikai állapota kiszabadulása előtt pszichésen és egészségileg is megromlott.

= = Felülvizsgálat, szabadulás, rehabilitáció

Az internálás rendszerének megszüntetésére és az internálótáborok felszámolására kiadott törvényerejű rendelet alapján a Belügyminisztérium az internálótáborokat 1953. október 31-vel felszámolta. A végrehajtás során 5 075 személy ügyében történt intézkedés.⁶⁰ A Külföldi állampolgárokat átcsoportosították és leválasztották közülük azokat a személyeket, akik Magyarországon kívántak letelepedni.

1953. október 9-én 18 görög állampolgár szabadult, öten ún. rendőrhatalósági felügyelettel (ref).⁶¹ A görögök a Külföldiek Ellenőrző Központi Hivatal (ΚΕΟΚΗ) és az Antifasiszta Menekülteket Ellátó Osztály (AMEO) ellenőrzése alatt hagyhatták el a tábort. Minden szabadulóval aláírtak egy titoktartási nyilatkozatot, amelynek a szövege a következő volt: *„Tudomásul veszem, hogy minden az internálótáborral és a táborban levő személyekkel kapcsolatos minden hír vagy adat állami titkot képez. Az állami titok megsértését a Magyar Népköztársaság elnöki tanácsának az 1951-XII. sz. rendelete 10 évig terjedő büntetéssel sújtja, amennyiben a cselekmény súlyosabban nem minősül.”*⁶²

A bíróság elé nem állított, de az 1953. október 9-én még a táborban tartózkodó személyek névsorában ott találjuk Kanaki Parthena nevét is.⁶³ A görög nő a szabadulásának a körülményeiről a következőket mondja el: *„Egy hétig egyedül voltam a börtönben. A magyarok nyugtattak, hogy felvetik az én ügyemet, és kéri, jöjjön el a görögök közül valaki. Az őt azt mondta, sajnálja, de azokat, akikről nem találnak adatokat, Szibériába küldik – mondta. Másnap közlik velem, vegyem magamhoz*

58 = = ÁBTL 2.1. M-1141. Jelentés, görög őrizetes nő öngyilkossági kísérletéről, 1951. november 22.; ÁBTL 2.1. M-1161. Napi jelentés, 1951. november 26.; ÁBTL 2.1. M-1207. Napi jelentés, 1951. december 3.; ÁBTL 2.1. M-1215. Napi jelentés, 1951. december 4.; ÁBTL 2.1. 76-1560. Szolgálati jegy, Kanaki Parthena görög őrizetes nő visszaszállítása, 1952. május 30.; ÁBTL 2.1. 76-1809. Szolgálati jegy, Internáltak visszaszállítása Kistarcsára, 1952. június 27.

59 = = ÁBTL 2.1. 74-2358. 14. Beteglisták, 1953. július 24.

60 = = ÁBTL 4.1. A-505. 174. Jelentés, 1953. november 9.

61 = = ÁBTL 4.1. A-505. 139. Összefoglaló jelentés, 1953. október 9.

62 = = ÁBTL 3.1.9. V-60847. 114. Nyilatkozat. Karadafu Kosztasz. 1953. október 8. 114.

63 = = ÁBTL 4.1. A-506. 58. Kimutatások Tiszalök, Kistarcsa, Recsk, Kazincbarcika internáló táborban levő személyekről. 1953. október 9.

a ruhámat és menjek. Nem volt nekem semmim se ruhám, se cipőm. Fogd a ruhádat és gyere! – mondta a sofőr, ide nem jövünk már vissza. Mercédessel jöttek értem. Nem tudtam hová visznek. Lehet, hogy Szibériába? Mit tudom én. A kocsi megállt a Margit hídnál, bementünk egy házba, lifittel felmentünk a harmadik emeletre vagy a negyedikre, nem emlékszem. Ott volt az ÁVH. Bemegyünk ott áll egy ember civilben. Nem tudtam ki ő. Leült, közben szólt a telefon, és a beszélgetésből megtudtam, hogy ő az »alezredes elvtárs«. Akkor tudtam meg, hogy az ÁVH-nál vagyok. Ott megkérdezték mikor szerveztek be, mikor jöttem Magyarországra, kikkel barátkoztam, mit mondtak nekem, hogyan tartóztattak le, hogy kerültem ide. Én elmondtam, hogyan lettem partizán, hogyan jöttünk Magyarországra, mindent elmondtam, a Jaffkáról⁶⁴ is mondtam, hogy ott laktam, kik jártak oda, magyarok is, görögök is. Mindent elmondtam. És akkor mondta, hogy legyen büszke, mert három év alatt, nem találtak semmi terhelőt. És azt is mondta, hogy ezt a három évet beszámítják a nyugdíjba.»⁶⁵

A görög internáltak kényszertartózkodási helyének és munkahelyének kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy az a nagyobb lélekszámú budapesti és vidéki görög közösségektől távol legyen. Győre József belügyminiszter-helyettes a Nagy Imrének⁶⁶ és Farkas Mihálynak⁶⁷ küldött levelében kifejtette, hogy a 20 görög internált és a kitelepített görög családok kényszerlakhelyük megszüntetése után ne térhessenek vissza a budapesti Kőbányai úti görög kolóniába és Beloiannis faluba. Az elhelyezésükkel kapcsolatban az a vélemény alakult ki, hogy ezeket a görög személyeket nagyobb vidéki ipari centrumokban kell elhelyezni, ahol kisebb számban már dolgoznak görög állampolgárok. Arról nincsenek adataink, hogy szabadulásuk után a görög elitéltek kapcsolatba kerültek-e a budapesti és a beloianniszi görög közösségekkel. Ez csak valószínűsíthető. A magyarországi görögökkel való esetleges kapcsolatfelvétel során az internálásuk körülményeiről, az átélt személyes tapasztalataikról nem beszélhettek, mivel a titoktartási nyilatkozat megszegése további szankciókkal járt volna.

Az 1953. augusztus 21-én személyesen a belügyminiszternek címzett kérelmében húsz görög állampolgár közül hat kérte a Görögországba történő visszatelepedésének engedélyezését, mert Magyarországon nem éltek rokonaik. Tíz személy a Magyarországon történő letelepedését, további négy személy pedig a magyar állampolgárság felvételét is kérelmezte. Ez a 14 görög azzal indokolta a kérését, hogy munkás-paraszt származásúak, fegyverrel harcoltak a Görög Népi Felszabadító

64 == Jaffka: a görög pártvezetés titkos találkozóhelye.

65 == Szidiropulosz, 1997: 105.

66 == ÁBTL 4.1. A-507. 60. Levél Nagy Imre elvtársnak, a Minisztertanács elnökének. 1953. augusztus 24.

67 == ÁBTL 4.1. A-507. 61. Farkas Mihály elvtársnak, a Központi Vezetőség titkárának. 1953. augusztus 24.

Hadsereg (ELASZ)⁶⁸ partizánalakulataiban, a polgárháború alatt az irreguláris Görög Demokratikus Hadsereg katonái voltak, illetve mindkét fegyveres alakulatban harcoltak. Mindezek miatt úgy látták, hogy visszatérésük esetén antifasiszta múltjuk miatt üldöztetésnek lennének kitéve. Öt személy a letelepedését azzal is indokolta, hogy politikai menekült családtagjai Magyarországon élnek, bár olyanok is kérték letelepedésüket, akiknek nem éltek rokonaik, ismerőseik Magyarországon.⁶⁹ A polgárháború alatt bevezetett közrendet és közbiztonságot érintő törvényerejű határozatok és szükségtörvények halálbüntetéssel sújtották az államellenes összeküvésben való fegyveres részvételt, és törvényen kívül helyezték a GKP-t és a népfront szervezeteit.⁷⁰ 1947–1963 között 136 alkalommal adtak ki királyi és kormányrendeleteket, ezek alapján 22 ezer embert fosztottak meg görög állampolgárságuktól.⁷¹ A Magyarországra menekült görög személyek hontalan politikai menekült státusa 1981 decemberéig tartott, akkor dönthettek a görög vagy a magyar állampolgárság felvételéről, a végleges letelepedésükről vagy a repatriálásukról.⁷²

Kanaki Parthena rehabilitálására 1958. március 12-én került sor. A görög nőről készült rehabilitációs jegyzőkönyvben internálásának okaként a „*visszaélt a rábízott bizalommal, és rémhírt terjesztett*” bejegyzés olvasható. Bebörtönzésének körülményeiről a következőket tudhatjuk meg. „*Kanaki Parthena a GKP Pártbizottságán dolgozott, mint házvezetőnő. Akkoriban a GKP vezetője fenyegető, bomlasztó hangú levelet kapott és több személyt ennek gyanúja alapján – a GKP Pártbizottság titkára utasítására – őrizetbe vettek. Mivel Kanaki Parthenára gyanakodott – hogy az tette a zsebébe – azért őrizetbe vette. Nyári elvtárs elmondása szerint a BM-ben senki sem írta alá az őrizetbevételi javaslatot – mivel írásszakértő szerint nem volt azonos a zsebben talált írás a Kanaki Parthena írásával – az aktára Gerő elvtárs is azt írta, hogy lássa Rákosi elvtárs, így őrizetbevételi javaslatát, Rákosi elvtárs saját kezűleg írta alá, így került őrizetbe. Beszéltem még Kosztalisz Vangelisz elvtárral, aki az emigránsok párttitkára volt, ugyanazt mondta el, mint Nyári elvtárs az őrizetbe vételéről. Elmondta még, hogy a felesége még a harcokból ismeri. Megbízható kommunista elvtársnő, aki elméletileg nem a legképzettebb, azonban párthű. Internálása nagy hatással volt rá, mivel kéthónapos kisfiát elvették tőle és csak 4 éves korában láthatta. Azóta sem tudta a lelki megrázkódtatást kiheverni. Férje is jó elvtárs, aki a németek ellen is harcolt, állítja, hogy semmi alapja nem volt őrizetbe vételének. Kikértem a véleményét az antifasiszta szövetségtől Pásztor Béláné osztályvezető elvtárs-*

68 = =Görögül: Ellenikosz Laikosz Apeleutherótikosz Sztratosz (Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός).

69 = = ÁBTL 4.1. A-507. 44–57. Letelepedési, állampolgársági kérelem. 1953. augusztus 21.

70 = = Vasziliki, 2006: 209.

71 = = Szidiropulosz, 1990: 73.

72 = = 1981-ig 2706 görög politikai emigráns tett írásbeli nyilatkozatot. 1372 fő kérte a honosítását, 1137 fő már benyújtotta magyar állampolgársági kérelmét. 1330 fő a görög állampolgárságot kívánta felvenni. Lásd Dzindzisz, 2019: 82.

nőnek is, aki a fent leírtakat alá támasztotta és kéri, hogy ha mód van rehabilitálásra – rehabilitáljuk. Az MSZMP Külügyi Osztálytól Rusz János elvtárs az ügyet nem ismeri, akkor még Kalmár elvtárs foglalkozott vele, aki jelenleg külföldön van.” A rehabilitálását indítványozó határozatban Kanaki Parthenát felmentették az ellene felhozott vádak alól. A rehabilitációs okmány kiállítása mellett 10 ezer forint kártérítést javasoltak számára.⁷³

Jelen írás a Rákosi-rendszer csúcsidejében (1950–1953) történt internálásokkal, konkrétan a véghatározattal vagy véghatározat nélkül internált külföldi állampolgárok ügyeivel foglalkozott. A táborba zárt görögök a kommunista párt tagjai, a párt fegyveres szervezeteiben harcoló partizánok, baloldali szimpatizánsok és politikai menekültek voltak. Internálásukat az angolok vagy jugoszlávok részére végzett kémtevékenységgel, illegális határátlépéssel, pártellenes magatartással, rémhírterjesztéssel indokolták. Az 1950-es évek éberségi kampánya, a „külső” ellenségkép felállítására és fenntartására összpontosító politikai törekvések a GKP vezetését arra sarkalta, hogy az MDP erőszakszervezetével együttműködve távolítsa el vagy tartsa távol a budapesti és a vidéken élő görög közösségekből a politikai menekültek egy „pártellenesnek” ítélt és internált csoportját. A kitelepített családok és internált személyek kirekesztése és folyamatos megfigyelése 1953 után is folytatódott.

=== Levéltári források ===

Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (ÁBTL)

2.1. A volt Zárt irattár levéltári anyaga

XII/8. Kistarcsai Internálótáborban keletkezett iratok

3.1.5. Operatív dossziék

O-9698/a. Rehabilitációs jegyzőkönyvek

3.1.9. Vizsgálati dossziék

V-60847. Báncsotosz Szokorát és társai

4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok

A-502. A kistarcsai tábor iktatókönyve 1951–1953

A-505. 1953. évi jelentések különböző internálótáborokból

A-506. Kimutatások Tiszalök, Kistarcsa, Recsk, Kazincbarcika internáló táborban levő személyekről

A-507. Kimutatás a tiszalöki internálótáborban levő hadifoglyokról

73 = = ÁBTL 3.1.5. O-9698/a. 280–281. Rehabilitációs jegyzőkönyv. 1958. március 12.

=== Hivatkozott irodalom ===

Argejő, 2007

Argejő Éva: A hatalomnak alávetett test. Állambiztonsági játék a testtel (1945–1956).
Korall, 27. sz. 172–192.

Argejő, 2008

Argejő Éva: Nők sziklás hasadékbán. Átpolitizált női szubjektum a visszaemlékezések tükrében – 1945–1960. *Múltunk*, 2. sz. 132–151.

Bank, 2004

Bank Barbara: Az internálás és kitelepítés dokumentumai a Történeti Levéltárban.
In: *Trezor 3. Az átmenet évkönyve 2003*. Szerkesztette: Gyarmati György.
Állambiztonsági Szolgálatok Történeti levéltára, Budapest. 107–130.

Bank, 2007

Bank Barbara: *Recsk. A magyar internálótáborok története 1945–1953*.
Szépmíves, Budapest.

Dénes, 1991

Dénes Béla: *Ávós világ Magyarországon. Egy cionista orvos emlékiratai*.
Kossuth, Budapest.

Dzindzisz, 2019

Dzindzisz, Jorgosz: *A magyarországi görögök politikai státusának a megszűnése*.
II. kerületi Görög Nemzetiségi Önkormányzat, Budapest.

Faludy, 1989

Faludy György: *Pokolbéli vig napjaim*. Magyar Világ, Budapest.

Fehérváry, 1990

Fehérváry István: *Börtönvilág Magyarországon 1945–1956*.
Magyar Politikai Foglyok Szövetsége, Budapest.

Jelavich, 2000

Jelavich Barbara: *A Balkán története. 20. század. II. kötet*. Osiris, Budapest.

Lazu, 2006

Lazu, Vasziliki: Xiriotissza falánál. In: *A görög polgárháború. A varkizai egyezménytől a Grammosznál lezajlott hadműveletekig 1945. február – 1949. augusztus*. Szerkesztette: Iliasz Nikolakopulosz – Alkisz Rigosz – Grigorisz Pszalidasz. Új Mandátum, Budapest. 197–210.

Mihailidis, 2006

Mihailidis, Jakovosz D.: „Monarchofasiszták és szláv-macedón szabadságharcosok.
In: *A görög polgárháború. A varkizai egyezménytől a Grammosznál lezajlott hadműveletekig 1945. február – 1949. augusztus.* Szerkesztette: Iliasz Nikolakopulosz – Alkisz Rigosz – Grigorisz Pszalidasz. Új Mandátum, Budapest. 179–187.

Müller, 2017

Müller Rolf: Erőszakszámadás. Fenyítés és halál az ÁVH-jelentésekben, 1952.
Betekintő, 2017/4. http://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2017_4_muller.pdf (utolsó megtekintés 2021. május 5.).

Németh, 1991

Németh Alajos: *Papok rácsok mögött 1948–1950. Korrajz.*
Szent István Társulat, Budapest.

Papathanasziu, 2006

Papathanasziu, Ioanna: „Lábhhoz tett fegyverrel.” In: *A görög polgárháború. A varkizai egyezménytől a Grammosznál lezajlott hadműveletekig 1945. február – 1949. augusztus.* Szerkesztette: Iliasz Nikolakopulosz – Alkisz Rigosz – Grigorisz Pszalidasz. Új Mandátum, Budapest. 117–133.

Pető, 2001

Pető Andrea: *Rajk Júlia.* Balassi, Budapest.

Szidiropulosz, 1990

Szidiropulosz, Archimédesz: *Ithaka partjai. A kisebbségi lét dimenziói.*
Eötvös, Budapest.

Szidiropulosz, 1997

Szidiropulosz, Archimédesz: *1956. Görögök a forradalomban.*
Flaccus, Budapest.

Vervenioti, 2006

Vervenioti, Tászula: Asszonyok a Görög Demokratikus Hadseregben.
In: *A görög polgárháború. A varkizai egyezménytől a Grammosznál lezajlott hadműveletekig 1945. február – 1949. augusztus.* Szerkesztette: Iliasz Nikolakopulosz – Alkisz Rigosz – Grigorisz Pszalidasz. Új Mandátum, Budapest. 103–116.

Vukman, 2017

Vukman Péter: „*Harcban Tito és Rankovics klikkje ellen.*” *Jugoszláv emigránsok Magyarországon (1948–1980)*. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Kronosz, Budapest–Pécs.

==== Film =====

Almási, 1991

Ítéletlenül. Színes magyar dokumentumfilm. 77 perc. Rendezte Almási Tamás.
https://www.youtube.com/watch?v=Sc8XPXE_pXc. (utolsó letöltés 2021. május 5.).

Kulcsszavak

=====

ellenállás, emigráció, internálás